

5. Минич О. А. Информационные технологии в образовании / О. А. Минич. – Минск, 2009. – 171 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2002. – 24 с.
7. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – К., 2004. – 140 с.
8. Пінчук О. П. Дидактичний аспект проблеми визначення мультимедіа в освіті / О. П. Пінчук // Наукові записки : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – 2006. – Вип. LXIV. – 464 с.

РЕЗЮМЕ

П. Г. Давыдов. Высшее образование в информационно-образовательном пространстве: онтологическо-гносеологический анализ.

В статье проанализирована онтологическая и гносеологическая сущность образовательного процесса в новом информационно-образовательном пространстве, в частности использование информационных технологий и инновационных методов в многоуровневом, непрерывном процессе подготовки профессионала. Рассмотрена гносеологическая роль познания и практики в формировании личности профессионала.

Ключевые слова: образование, информация, мультимедиа, познание, информационно-образовательное пространство.

SUMMARY

P. Davidov. Higher education in information and educational environment: ontological-epistemological analysis.

The article examines the ontological and epistemological nature of the educational process in the new information and educational space. Use of information technologies and innovative techniques in multilevel and continuous process of training professional. We consider the epistemological role of knowledge and practice in the formation of a professional.

Key words: education, information, multimedia, cognition, educational environment.

УДК 81–42:811.161.1

О. П. Коньок

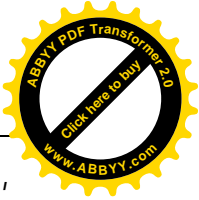
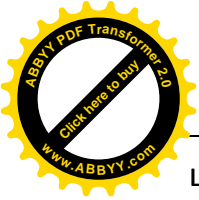
Сумський державний університет

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ІНОЗЕМЦЯ

У статті досліджується категорія «мовна особистість», її тлумачення й трансформація в лінгвістиці та теорії і методиці викладання іноземних мов. Висвітлюються основні підходи до вивчення мовної особистості, акцентується увага на необхідності залучення студентів-інофонів до мовної картини світу носіїв мови. Розглядаються питання формування полікультурної мовної особистості.

Ключові слова: мовна особистість, динаміка мовної особистості, вторинна мовна особистість, полікультурна мовна особистість.

Постановка проблеми. Останнім часом у зв'язку зі зміною наукової парадигми та ідеології досліджень відбувається зростання інтересу гуманітарних наук до проблеми вивчення людської особистості. Одним із

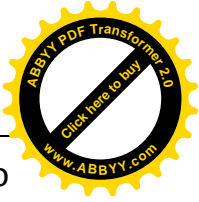
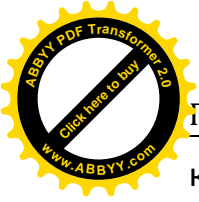


центральної понять сучасних мовознавчих наук: лінгвістики, лінгводидактики, лінгвокультурології, соціо- та психолінгвістики – є концепт «мовна особистість»..

Для розробки теоретичних основ методики викладання іноземних мов видається перспективною постановка низки проблем навчання російської мови як іноземної у світлі концепту «мовна особистість» як наскрізної ідеї, що пронизує всі аспекти вивчення мови й одночасно руйнує кордони між людинознавчими дисциплінами, оскільки, як зазначає Ю.М. Караулов, не можна вивчати людину поза її мовою, а мову поза людиною. До того ж будь-яка модель навчання навряд чи може бути функціонально ефективною, якщо не будуть знайдені коректні виходи за межі статичної мови. У цьому сенсі слушним є зауваження вченого про те, що «доти, доки моделі навчання мови не стосуються структури особистості, мовної особистості, вони приречені залишатися чимось зовнішнім, чужим відносно об'єкта навчання мови» [4, 41].

Аналіз актуальних досліджень. Як відомо, методика завжди використовувала і використовує основні лінгвістичні поняття й закономірності, оскільки саме вони визначають специфіку об'єкта навчання. Тому коротко охарактеризуємо основні підходи стосовно дослідження мовної особистості в лінгвістиці.

Аналізуючи лінгвоперсонологічні традиції, що склалися, С.В. Оленев пропонує розрізняти три підходи: структурний, комунікативний і стратегічний [6]. У межах структурного напрямку розробляється модель мовної особистості, запропонована Ю.М. Карауловим. Ця модель має трирівневу організацію: у ній розрізняються вербально-семантичний, лінгвокогнітивний (або тезаурусний) і мотиваційний рівні. При цьому структура мовної особистості, зазначає вчений, на кожному рівні складається ізоморфно, зі специфічних типів елементів: одиниць відповідного рівня, відношень між ними та їх стереотипних комбінацій. Для комунікативного напрямку вивчення мовної особистості характерна увага до соціальної суті мови й прагнення до опису типів носіїв мови. Стратегічний напрям звертається до розумово-мовленнєвих механізмів реалізації мовної здатності індивіда. При цьому мовна особистість розглядається як парадигма особистостей – мовної (володіє певною сукупністю знань і уявлень), мовленнєвої (реалізується у вербальній



комунікації), комунікативної (учасник комунікативного акту, що характеризується типовою для даної лінгвокультурної спільноти комунікативною поведінкою).

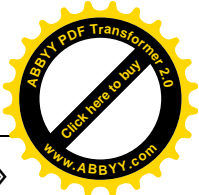
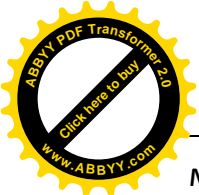
Об'єднує ці три напрями підхід до мовної особистості як до певного статичного явища, що сформувався до моменту дослідження. Водночас існує немало досліджень, автори яких ставили своїм завданням аналіз процесу формування і розвитку мовної особистості [9; 10]. Це дає підстави для виділення четвертого дослідницького напрямку, орієнтованого перш за все на опис динаміки мовної особистості, під якою розуміють процес становлення й розвитку мовно-мовленнєвої здатності людини. Мовна особистість оцінюється за тим, яким функціональним різновидам мови і з якою повнотою вона навчена та якими досвідом і навичками володіє.

Дослідження мовної особистості з погляду її здатності здійснювати мовленнєві вчинки зумовило необхідність переглянути методологічні засади навчання іноземних мов.

Мета статті – проаналізувати трансформації концепту «мовна особистість» в теорії та методиці навчання іноземної мови, зокрема російської як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Уперше до мовної особистості як об'єкта навчання звернувся Г. І. Богін у 1980-х роках. Учений дійшов висновку щодо необхідності мати певний стабільний оцінний критерій, який одночасно дозволяв би орієнтуватися при побудові систем навчальних дій. Ні мова, ні мовлення, на його думку, самі по собі не можуть бути таким критерієм. Це має бути мовна особистість, вважає Г. І. Богін, тобто особистість, для якої мова є мовлення [1]. Учений характеризує таку особистість як багатокомпонентний набір мовленнєвих умінь, готовностей до здійснення мовленнєвих вчинків, які класифікуються, з одного боку, за видами мовленнєвої діяльності, а з іншого – за рівнями мови.

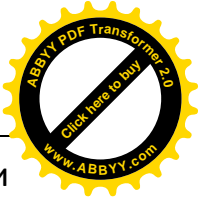
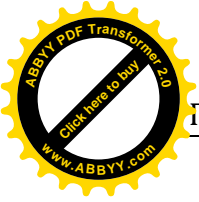
Разом з тим аналіз концепту «мовна особистість» окремо від когнітивного аспекту при вирішенні завдань навчання студентів виявився недостатнім. Принцип орієнтації навчання іноземних мов на формування в тому, кого навчають, рис мовної особистості робить актуальним завдання не просто навчити відчувати себе носієм мови, а й розвинути здатність до адекватної взаємодії з представниками інших культур і соціумів. У



методичній науці розвивається новий напрям – формування «вторинної» мовної особистості.

Необхідно зазначити, що теорія формування вторинної мовної особистості поки що не має однозначних рішень. У науковій літературі пропонуються різні тлумачення концепту «вторинна мовна особистість», введеного І. І. Халєєвою [11]. Так, у широкому розумінні цей термін вживається в дослідженнях Р. Р. Давлетбаєвої: вторинна мовна особистість є сукупністю здатностей людини до спілкування іноземною мовою на міжкультурному рівні [3]. Аналогічне тлумачення знаходимо і в працях О. М. Осіянової, яка вважає, що результатом вивчення іноземної мови має бути активна і вільна особистість, здатна і готова до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні [7]. Н. Д. Гальськова також визначає вторинну мовну особистість як сукупність здатностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні [2]. Процес становлення вторинної мовної особистості, наголошує дослідниця, пов'язаний не тільки з оволодінням вербальним кодом іноземної мови й умінням його застосовувати в спілкуванні, а й з формуванням у свідомості інофона «картини світу», властивої носієві мови, що вивчається. Тому навчання іноземної мови має бути спрямоване на залучення до концептуальної системи чужого лінгвосоціуму.

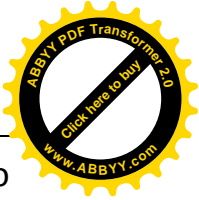
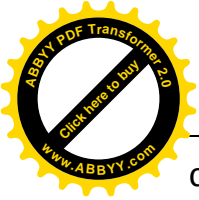
Однак наведені дефініції концепту «вторинна мовна особистість» розглядають це поняття лише на рівні мовного коду, не даючи уявлення про складність і багатоаспектність цього явища, пов'язаного, перш за все, з національним характером, національним менталітетом. Зв'язок культурно-мовного коду з менталітетом і національним характером свого представника сьогодні є загальновизнаним [5; 8]. Дослідники наголошують на необхідності залучення через іноземну мову не тільки до вторинної мовної системи інофонної лінгвокультури, а й до концептуальної картини світу, у межах якої відбувається становлення національного характеру і національного менталітету носія мови. Інакше кажучи, формування вторинної мовної особистості передбачає оволодіння вербально-семантичним кодом мови, що вивчається, тобто «мовною картиною світу» носіїв цієї мови, і концептуальною картиною світу, що дозволяє людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність.



З наведеного випливає необхідність переосмислення кінцевої мети навчання іноземної мови, у тому числі російської, а саме: необхідність формування в студентів якостей вторинної мовної особистості, що дозволяють їм бути ефективними учасниками міжкультурної комунікації. Реалізувати дану мету означає не тільки розвивати вміння користуватися відповідною іншомовною технікою, а й «озброювати» студентів-інофонів позамовною інформацією, необхідною для адекватного спілкування та взаєморозуміння на міжкультурному рівні. Завдання методики навчання іноземних мов у даному випадку полягає в тому, щоб навчити носія образу світу однієї соціально-культурної спільноти розуміти носія іншого мовного образу світу.

Дослідження в галузі лінгводидактики, лінгвокультурології та міжкультурної комунікації показують, що спілкування між носіями і «неносіями» мови значною мірою ускладнюється через відмінності в сприйнятті «картин світу» й розбіжності концептуальних систем різних соціумів. Оскільки в основі світосприйняття і світобачення кожного народу лежить своя система соціальних стереотипів, свідомість людини завжди етнічно обумовлена. У цьому контексті особливо актуальним для методики російської мови як іноземної є вчення Ю. М. Караулова про рівні структури мовної особистості. Так, відповідно до положень даної теорії на першому вербально-семантичному рівні відбувається процес формування вербально-семантичного фонду на рівні стереотипів. Стосовно викладання російської мови як іноземної основними одиницями на даному рівні є окремі слова, стандартні словосполучення і фрази, такі, як «прочитати текст», «написати листа». На цьому рівні студенти оволодівають системно-структурними зв'язками, що забезпечують опанування навичками конструювання типових граматичних конструкцій.

Найбільш складні завдання з формування мовної особистості інофона передбачені на другому – тезаурусному – рівні, який включає в систему навчання іноземних мов завдання з розвитку мовної і когнітивної свідомості, характерної для носіїв мови, що вивчається. Саме тому вважається, що формування мовної особистості починається власне на цьому рівні. І. І. Халєєва зазначає, що вирішальним чинником становлення мовної особистості на тезаурусному рівні є не стільки прагнення до оволодіння новим кодом фрагментарного формування інокультурної картини світу,

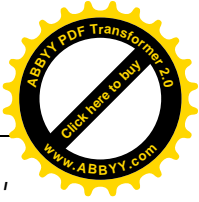
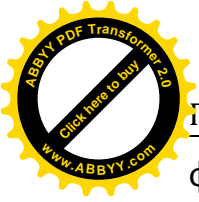


скільки структуризація нового когнітивного простору, властивого представникам іншої лінгвокультурної спільноти, вважаючи що можна досягти віддзеркалення у свідомості інофона архетипів і прецедентних феноменів чужої культури. Дослідниця пропонує тезаурусний рівень розглядати на основі двох підрівнів – тезаурус-1 і тезаурус-2. Тезаурус-1 означає спосіб формування мовної свідомості, висхідної до мовної картини світу. Даний підрівень безпосередньо пов'язаний з асоціативно-вербальною мережею мови. Тезаурус-2 співвідноситься власне зі знаннями про світ, що формують когнітивну свідомість і тим самим загальну картину світу на рівні концептуальної системи.

Третій рівень – мотиваційний – передбачає з'ясування і характеристику мотивів, що стимулюють розвиток мовної особистості та керують текстотворенням. Одиниці цього рівня орієнтовані на прагматику і виявляються в комунікативних потребах особистості, зв'язки між якими визначаються умовами спілкування, що, у свою чергу, обумовлює вибір й оцінку мовних засобів особистістю залежно від мовленнєвої ситуації.

У нових умовах глобалізації світу нагальним є формування здатності і готовності інофонів до позитивної взаємодії з полікультурним світом і з його представниками. Такі якості мовної особистості можуть формуватися на основі толерантного ставлення до різних культур, усвідомленого розуміння і зіставлення мовної репрезентації того чи іншого культурного концепту в різних культурах. Л. П. Халяпіною розроблений підхід, який ґрунтується як на теорії мовної особистості в цілому, так і на основних положеннях теорії вторинної мовної особистості зокрема [12]. У межах такого підходу пропонується ввести новий концепт – «толерантна (полікультурна) мовна особистість», яка володіє базовими поняттями концептосфер різного рівня та для якої характерні занижений рівень етноцентризму, емпатія, уміння з повагою й розумінням сприймати представників іншої культури.

Толерантній мовній особистості притаманне розуміння системи «культура» як у її глобальному вияві, в інваріанті, так і в національно-специфічному. Культурне різноманіття, культурний плюралізм сприймається такою особистістю як вияв глибинних основ творчого потенціалу і самовизначення людини в часі і в просторі. Тобто, методична система, спрямована на формування толерантної мовної особистості, орієнтована на



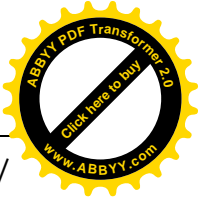
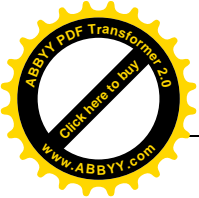
формування таких рівнів в її структурі, як лінгвістичний, лінгвокультурологічний, практичний і комунікаційно-технологічний. Кожен рівень, у свою чергу, є комплексом компетенцій, які слід сформувати. Так, наприклад, у структурі лінгвокультурологічного рівня представлена компетенція на рівні етнокультурних концептів; у структурі практичного рівня – інтерпретативна і презентативна компетенція. Крім того, у структурі компетенцій практичного рівня виділені також й особисті якості, затребувані в умовах полікультурного світу: толерантність до невизначеності, самостійність і незалежність, інтерактивність, культурний плюралізм.

Висновки. З огляду на викладене можна дійти таких висновків:

- концепт «мовна особистість» є одним із найбільш значущих і основоположних у сучасній теорії і методиці навчання іноземних мов;
- для методики викладання російської мови як іноземної на особливу увагу заслуговує лінгводидактичний підхід, який пов'язує багаторівневу структуру мовної особистості й мовленнєву діяльність, оскільки будь-яка мовна особистість на кожному рівні своєї організації має базовий інваріантний компонент (домінанту, що визначається національно-культурними традиціями і панівною в суспільстві ідеологією, яка забезпечує можливість взаємопорозуміння носіїв різних соціолектів, соціальних і культурних кодів);
- трансформація концепту «мовна особистість» пояснюється змінами в структурі соціуму та тих вимог, які соціум висуває до системи освіти на кожному новому етапі свого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богин Г. И. Современная лингводидактика : учебное пособие / Г. И. Богин. – Калинин, 1980. – 61 с.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. – М., 2004. – С. 54.
3. Давлетбаева Р. Г. Методический подход к реконструкции языковой личности / Р. Г. Давлетбаева // Вестник Башкирского университета. – 2009. – Т. 14. – № 3. – С. 931–934.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 261 с.
5. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации : курс лекцій / В. В. Красных. – М. : Генезис, 2001. – 284 с.
6. Оленев С. В. Динамическое моделирование русской языковой личности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук / С. В. Оленев. – Кемерово, 2006. – 24 с.



7. Осиянова О. М. Языковая личность 21 века: проблемы и перспективы / О. М. Осиянова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2002. – № 6. – С. 191–193.
8. Прохоров Ю. Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю. Е. Прохоров. – М. : ИКАР, 1997. – 228 с.
9. Пряхин В. М. О становлении языковой личности юриста в контексте иноязычной подготовки (на примере Уральской юридической академии) / В. М. Пряхин. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://language.psu.ru>.
10. Трофимова Г. Н. Информационные технологии и формирование языковой личности молодого журналиста / Г. Н. Трофимова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ito.edu.ru>.
11. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков) / И. И. Халеева. – М., 1989. – 238 с.
12. Халяпина Л. П. Трансформация концепта «языковая личность» в теории и методике обучения иностранным языкам / Л. П. Халяпина. – [Электронный ресурс]– Режим доступа : <ftp://lib.herzen.spb.ru>.

РЕЗЮМЕ

О. П. Конек. Динамика формирования языковой личности студента-иностранца. В статье исследуется категория «языковая личность», ее толкование и трансформация в лингвистике и теории и методике преподавания иностранных языков. Освещаются основные подходы к изучению языковой личности, акцентируется внимание на необходимости привлечения студентов-инофонов к языковой картине мира носителей языка. Рассматриваются вопросы формирования поликультурной языковой личности.

Ключевые слова: языковая личность, динамика языковой личности, вторичная языковая личность, поликультурная языковая личность.

SUMMARY

O. Konuok. Dynamics of foreign student language personality formation.

The article covers the «language personality» category, its interpretation and transformation in linguistics and theory and methods of foreign languages teaching. Highlighted are the basic approaches to the studying of language personality, accented is the necessity of attracting foreign students to the language world picture of the native speakers. Considered are the questions of multicultural language personality formation.

Key words: language personality, dynamics of language personality, the secondary language personality, multicultural language personality.